

דפרשה

בין הדף היומי ופרשת השבוע

קדושת החיים המשכן והשבת – חד הם!

את ציווי זה על השבת מפרשת כי תשא בהקשר של המשכן, מוצאים אנו בדף היומי הנלמד בש"ק הבעל"מ, פר' תרומה. בדף פה: מובאות דעות שונות מניין נלמד שפיקוח נפש דוחה שבת. סוגיה זו מתעוררת לאור המשנה בדף פג. בה מובא: "אמר ר' מתיא בן חרש החושש בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת מפני שהוא ספק נפשות וכל ספק נפשות דוחה את השבת..." שלוש מהשימות מניין לומדים שפיקוח נפש דוחה שבת מושחתות על הפסוקים בפרשת כי תשא: "רבי יוסי בר' יהודה אומר {שמות לא-ג} את שבתותי תשמורו יכול לכל (לכל מקרה) ת"ל 'אך' חלק {המילה 'אך' נתפסת כמיעוט ובמקרה זה באה למעט פיקוח נפש} רבי יוחנן בן יוסף אומר {שמות לא-ד} כי קודש היא לכם - היא מסורה בידכם ולא אתם מסורים בידה. ר' שמעון בן מנסיא אומר {שמות לא-ז} ושמו בני ישראל את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה". ונשאלת השאלה מה ראו לנכון תנאים ללמוד מפסוק המצווה על השבת אגב ציווי המשכן ולא מציווי על השבת העומד בפני עצמו במספר מקומות בתורה?

אלא שממון כאן רעיון פנימי המחבר בין השבת למשכן. כפי שהקב"ה מצווה עלינו כי כל דבר ראשון (בכור, ביכורים וכו') נקדיש לשמו כך רצה ה' ש'עם זו יצרת' יקדיש את ביכורי יצירתו הרוחנית הראשונה לו, לשמו. כתוב במלאכת המשכן: "וְלָחֵטֵב מִחֻשְׁבֹּת לַעֲשׂוֹת בְּהֶקֶב וּבְכִסְפֵי וּבְחֻשְׁוֹת וּבְחֻשְׁוֹת אֲבָן לַמִּלֵּאת וּבְחֻשְׁוֹת עֵץ לַעֲשׂוֹת, בְּכָל-מְלָאכֶת מִחֻשְׁבֹּת...". אותה מלאכה במשכן הדורשת חשיבה – 'מלאכת מחשבת' היא זו שנאסרה בשבת. השבת והמשכן קדושים לשמו יתברך. השבת בזמן המשכן במקום. ציוונו ה' לשבות בשבת, בזמן קדוש לשמו, ממלאכת מחשבת. מלאכה זו כשהיא נעשית לבניית מקום להאדרת קדושתו יכולה לשבות ביום המיועד כולו לקדושתו יתברך.

ניתן לומר כי רעיון זה טמון גם בעיקרון של 'פיקוח נפש דוחה שבת'. לכן השתמשו החכמים דווקא בפסוקים אלו המצווים על השבת בהקשר של דחיית המשכן מפניה. אמנם אנו מצווים על השבת שכולה קודש לה' יתברך. אך כאשר מתנגש ציווי זה עם עיקרון קדושה אחר של 'קדושת החיים' נדחית קדושת השבת מפניו.

לפי העיקרון הנ"ל אפשר לומר שאין כאן למעשה דחייה, אלא ההתעסקות בקדושת חיי אדם הנברא בצלם א-לוקים מאדירה את קדושתו יתברך באופן שניתן להניח לרגע לשמירת השבת המאדירה אף היא את קדושתו, כאמור. אותה תורה המלמדת אותנו "לא תלין ובלתו...כי קללת א-לוקים תלוי..." מלמדת אותנו גם, כי הזנחת ההתעסקות בקדושת חיי אדם שנברא בצלם, אף אם היא לטובת שמירת השבת, כמוה כפגיעה בקדושתו יתברך. כך עיקרון דחיית השבת מפני פיקוחו של נפשות ישראל נלמד מהמשכן, בית ה'. "שבת קודש נפשות ישראל בצל כנפיך יחסיון, ירויון מדשן ביתך..."

בפרשתנו אנו קוראים על הציווי לבנות משכן. וידוע הקשר ההדוק בין מלאכת המשכן לשבת שאינה נדחית מפני מלאכת הקמתו. קשר זה מקבל את ביטויו באופן החזק ביותר במסכת שבת בה נלמדים ל"ט מלאכות שבת מהמלאכות שהיו בעשיית המשכן. קשר זה בין מלאכות המשכן לבין המלאכות האסורות בשבת נזכר פעמים אחדות במסכת שבת כדבר ברור. עד כדי כך שישנן מלאכות שנוכרו במשנה, והגמרא שואלת ביחס אליהן: 'מלאכה פלונית במשכן היכן הייתה?'

מהו פשר הקשר הזה בין מלאכות שבת למלאכות המשכן? מניין ברור לתנאים ולאמוראים במסכת שבת, כי המקור למלאכות שבת הוא במלאכות שנועשו לשם הקמת המשכן?

התשובה לכך נעוצה בציווי על השבת המופיע ככרוך ומשולב במסגרת הציווי על מלאכת המשכן. בשני מקומות בפרשות המשכן מופיעה מצות שבת. המקום הראשון הוא בסיום הציווי הגדול על עשיית המשכן. ציווי זה נמשך על פני פרשות תרומה, תצוה וראשיתה של פרשת כי תשא, וסיומו במצות שבת (ל"א, יב-ז): "אך את שְׁבֻתֹתַי תִּשְׁמְרוּ... מְחַלְלֵיהָ מוֹת יוֹמָת, כִּי כָל הַעֲשֵׂהָ בָּהּ מְלָאכָה, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ".

המקום השני שבו מופיעה מצוות שבת הוא בראש פרשת ויקהל: (ל"ה, א-ד) "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם. שִׁשְׁתַּי יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קָדְשׁ, שְׁבֻת שְׁבֻתוֹן לַה' כֹּל הַעֲשֵׂה בּו מְלָאכָה יוֹמָת. לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מַשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבֻת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר...".

קשר זה בין מצות שבת לבין הציווי על מלאכת המשכן, המתפרש כהגבלה של זמן עשייתו של המשכן, כמעט מפורש כאן בכתוב, באופן שבו משתלבת מצות השבת בתוך פתיחת הציווי על עשיית המשכן. מסיבה זו, עמדו חז"ל במכילתא דר' ישמעאל על קשר זה דווקא בראש פרשת ויקהל, להבדיל מפרשת כי תשא שם מופיע הציווי על השבת בסוף הציווי על מלאכת המשכן. וכך שנינו במכילתא: "ויקהל משה" וגו' – למה נאמרה פרשה זו? לפי שהוא אומר "ועשו לי מקדש" (כ"ה, ח), שומע אני בין בחול בין בשבת, ומה אני מקיים "מחלליה מות יומת" (ל"א, יד בפרשת כי תשא) בעאר כל מלאכות, חוץ ממלאכת המשכן...תלמוד לומר "ויקהל משה... בחול ולא בשבת".

לפרשנות זו שותפים כל מפרשי הפשט, ראשונים ואחרונים. בבוא משה לצוות את בני ישראל על עשיית המשכן, הוא פתח את דבריו במה שסיים הציווי שהוא עצמו קיבל מאת ה' בפרשת כי תשא על מלאכת המשכן. מדוע עשה כך משה והורה על השבת כבר בהתחלה? אלא מפני שאיסור המלאכה בשבת הנוגע לעשיית המשכן, נחויק בטרם ייגשים למלאכה בשל הרעיון הפמון בו כפי שנראה להלן. מאידך ציווי ה' למשה לא גרר אחריו עשייה מיידית, אלא הליכה של משה לעם והעברת המסר אליו. לכן, מצות שבת נמצאת שם בסיום הציווי כמין הערה למשה, כי דע לך שלמרות הציווי הוא לא חל בשבת.